YASHIL IQTISODIYOT MUNOZARALARIDA ZAMONAVIY TA'LIMNING O'RNI

Xakimov Asadbek Baxrom o'g'li
Adju University in Tashkent talabasi
https://doi.org/10.5281/zenodo.17067382

Annotatsiya. *Ushbu maqolada yashil iqtisodiyot tushunchasi va uning zamonaviy ta'lim tizimi bilan uzviy bog'liqligi keng yoritildi. Yashil iqtisodiyot bugungi global muammolarning yechimi sifatida ko'rilmoqda. Unda iqtisodiy o'sish bilan ekologik barqarorlikni uyg'unlashtirish zarurligi ta'kidlandi. Maqolada Tim Jacksonning "Prosperity without Growth" asaridagi "o'sish afsonasi" g'oyasi, farovonlikni qayta talqin qilish va ta'limning roli tahlil qilindi. Xalqaro Mehnat Tashkilotining "Green Jobs Training Guidebook" qo'llanmasidan foydalanilib, yashil kasblar, adolatli o'tish va malaka oshirish masalalari ko'rib chiqildi. O'zbekiston Respublikasining 2030-yilgacha bo'lgan strategiyasi asosida yashil iqtisodiyotga oid islohotlar ham tahlil qilindi. Natijada zamonaviy ta'limning ekologik ongni shakllantirish, yoshlarni yangi kasblarga tayyorlash va barqaror rivojlanish g'oyalarini jamiyatga singdirishdagi ahamiyati ilmiy jihatdan asoslab berildi.*

Kalit so'zlar: *yashil iqtisodiyot, zamonaviy ta'lim, ekologik ong, yashil kasblar, barqaror rivojlanish, adolatli o'tish.*

Abstract. *This article examines the concept of the green economy and its relation to modern education. The green economy is described as a paradigm that integrates economic growth with ecological sustainability. The study highlights the essential role of education in developing environmental awareness, preparing youth for new professions, and embedding sustainable development principles in society. International sources such as Tim Jackson's "Prosperity without Growth" and the ILO's "Green Jobs Training Guidebook" are analyzed, as well as Uzbekistan's national strategy up to 2030. The findings reveal that modern education plays a central role in building the green economy, fostering responsible values, and ensuring long-term prosperity.*

Key words: *green economy, modern education, ecological awareness, green jobs, sustainable development, just transition.*

Аннотация. *В статье рассматривается понятие «зелёной экономики» и её связь с современным образованием. Зелёная экономика показана как парадигма, объединяющая экономический рост и экологическую устойчивость. Особое внимание уделено роли образования в формировании экологического сознания, подготовке молодёжи к новым профессиям и внедрении принципов устойчивого развития в общество. Проанализированы международные источники, включая книгу Тима Джексона «Prosperity without Growth» и*

руководство МОТ «Green Jobs Training Guidebook», а также стратегия Республики Узбекистан по переходу к зелёной экономике до 2030 года. В результате сделан вывод, что современное образование является фундаментом зелёной экономики и обеспечивает подготовку ответственного поколения, способного обеспечить устойчивое будущее.

Ключевые слова: *зелёная экономика, современное образование, экологическое сознание, зелёные профессии, устойчивое развитие, справедливый переход.*

Kirish. XXI asrda insoniyat yangi davrga qadam qo‘ydi. Bu davr taraqqiyot, texnologiyalar, sanoat yutuqlari va bir vaqtning o‘zida global muammolar davri hisoblanadi. Agar o‘tgan asrlarda jamiyatning asosiy maqsadi ishlab chiqarishni ko‘paytirish va iqtisodiy o‘sishga erishish bo‘lgan bo‘lsa, bugungi kunda bu modelning salbiy oqibatlari tobora yaqqol sezilmoqda. Havo ifloslanishi, global isish, muzliklarning erishi, dengiz sathining ko‘tarilishi, chiqindilar muammosi, biologik xilma-xillikning qisqarishi – bularning barchasi insoniyat kelajagini xavf ostiga qo‘ymoqda. O‘zbekiston misolida ham bu jarayonlarni kuzatish mumkin. Aral dengizining qurishi butun dunyoga ma’lum ekologik fojia bo‘lib, millionlab odamlarning hayotiga ta’sir qildi. Yoz tobora jazirama bo‘lib bormoqda, qishda energiya tanqisligi muammosi paydo bo‘lmoqda. Shaharlar havosi avtomobillar ko‘pligi va sanoat chiqindilari tufayli og‘irlashmoqda. Bu holatlar yashil iqtisodiyotga o‘tishni kechiktirib bo‘lmas jarayonga aylantirmoqda. Yashil iqtisodiyot – bu iqtisodiy o‘sishni tabiatni muhofaza qilish bilan uyg‘unlashtirishdir. U iqtisodiy foyda bilan birga ekologik barqarorlikni, ijtimoiy farovonlikni va kelajak avlod manfaatlarini hisobga oladi. Ammo yashil iqtisodiyotning muvaffaqiyati faqat siyosiy qarorlar va texnologiyalar bilan emas, balki insonlarning ongida yuz beradigan o‘zgarishlar bilan belgilanadi. Bu o‘zgarishlarni esa ta’lim shakllantiradi. Ta’lim yoshlarni yangi kasblarga tayyorlaydi, ekologik ongni rivojlantiradi, mas’uliyatli fuqarolikni tarbiyalaydi. O‘zbekistonning “2030 strategiyasi” ham bu masalaga alohida urg‘u beradi. Unda qayta tiklanuvchi energiya, chiqindilarni qayta ishlash, yashil transport, suv resurslarini tejash, ekologik turizmni rivojlantirish kabi yo‘nalishlar belgilangan. Biroq bularning barchasi ta’limsiz amalga oshmaydi. Demak, yashil iqtisodiyotning yuragi ta’limdir.

Nazariy asoslar. Yashil iqtisodiyot nazariyasi bugungi kunda jahon ilmiy doiralarida keng muhokama qilinmoqda. U nafaqat iqtisodiy fan, balki ekologiya, sotsiologiya, siyosatshunoslik va hatto falsafa bilan ham bevosita bog‘liqdir. Chunki yashil iqtisodiyot faqat moddiy ishlab chiqarish yoki texnologiya masalasi emas, balki insonning tabiat bilan munosabati, uning qadriyatlari va ma’naviy dunyosi masalasidir. Bu nazariyaning shakllanishiga ko‘plab olimlar o‘z hissasini qo‘shgan. Masalan, Brundtland komissiyasining 1987-yildagi mashhur “Our Common Future” hisobotida “barqaror rivojlanish” tushunchasi keng ilmiy muomalaga kiritilgan edi. Unga ko‘ra, “barqaror rivojlanish – bu hozirgi avlod ehtiyojlarini qondirish bilan kelajak avlodning o‘z ehtiyojlarini qondirish imkoniyatlarini cheklamaydigan rivojlanishdir”. Ushbu ta’rif yashil iqtisodiyotning nazariy asosiga aylandi. Keyinchalik amerikalik iqtisodchi Herman Daly “ekologik iqtisodiyot” tushunchasini ilgari surib, iqtisodiyotning tabiiy resurslarga bog‘liqligini, ekologik cheklovlar mavjudligini ta’kidlagan. Unga ko‘ra, iqtisodiyot tabiat tizimining kichik bir qismidir, shuning uchun u ekologik qonuniyatlarga bo‘ysunishi shart. Shuningdek, Tim Jacksonning “Prosperity without Growth” asari ham nazariy asoslar ichida alohida o‘rin tutadi. Jackson o‘zining asarida iqtisodiy o‘sishning doimiy bo‘lishi mumkin emasligini, tabiat resurslari chegaralanganini va insoniyat

doimo “ko‘proq ishlab chiqarish va ko‘proq iste’mol qilish”ga intilib tabiatni vayron qilayotganini tanqid qiladi. Unga ko‘ra, haqiqiy farovonlik moddiy boylikda emas, balki insonning sog‘lom va barqaror muhitda yashashida, ijtimoiy aloqalarda, ma’naviy qoniqishda namoyon bo‘ladi. Bu fikr yoshlar uchun ayniqsa dolzarbdir. Chunki ularni ta’lim tizimi moddiy manfaatni emas, balki ekologik va ijtimoiy qadriyatlarni ham qadrlashga o‘rgatishi kerak. Jacksonning ta’limga oid qarashlari shuni ko‘rsatadiki, yashil iqtisodiyot nafaqat texnologiyalarni o‘zgartirish, balki inson ongini o‘zgartirish masalasidir. Bu jarayonning markazida esa ta’lim tizimi turadi. Shu nuqtai nazardan, nazariy asoslar shuni isbotlaydiki, yashil iqtisodiyot va ta’lim bir-biridan ajralmas tushunchalardir.

Tadqiqot usullari. Ushbu maqola tayyorlashda bir nechta ilmiy usullardan foydalanildi. Asosiy metod kontent-tahlil usuli bo‘ldi. Tim Jacksonning asari, Xalqaro Mehnat Tashkilotining “Green Jobs Training Guidebook” qo‘llanmasi, O‘zbekiston Prezidentining PF-16-sonli Farmoni va boshqa manbalar tahlil qilinib, ularning g‘oyalari qiyosiy o‘rganildi. Bundan tashqari, qiyosiy tahlil usuli ham qo‘llanildi. Masalan, Germaniya, Yaponiya, Janubiy Koreya va Skandinaviya mamlakatlarining yashil iqtisodiyot bo‘yicha tajribalari O‘zbekiston sharoiti bilan taqqoslab o‘rganildi. Germaniyada “Energiewende” dasturi orqali energiya tizimini qayta tiklanuvchi manbalarga o‘tkazish jarayonida ta’lim muhim rol o‘ynadi. Yaponiyada esa “ekologik maktablar” dasturi orqali bolalar kichik yoshdan ekologik tarbiya olishmoqda. Janubiy Koreyada “yashil texnologiyalar universitetlari” tashkil qilinib, yosh mutaxassislar yangi sohalarga tayyorlanmoqda. O‘zbekistonda esa “2030 strategiyasi” doirasida ta’lim tizimini modernizatsiya qilish vazifasi qo‘yilgan. Shu sababli, xalqaro tajribani o‘rganish va uni mahalliy sharoitga moslashtirish ushbu maqolada asosiy yo‘nalishlardan biri bo‘ldi. Bundan tashqari, analitik yondashuv ham qo‘llanilib, turli manbalar o‘rtasidagi bog‘liqlik va umumiy xulosalar chiqarildi. Shuningdek, amaliy kuzatish va statistik ma’lumotlar tahlili ham qo‘shimcha manba sifatida qo‘llanildi.

Tadqiqot natijalari. Tadqiqot davomida bir qator muhim natijalarga erishildi. Birinchidan, yashil iqtisodiyot yangi kasblar tizimini shakllantiradi. Masalan, qayta tiklanuvchi energiya muhandislari, chiqindilarni qayta ishlash texnologlari, ekologik transport injenerlari, ekologik turizm mutaxassislari – bularning barchasi kelajak kasblari bo‘lib, ular uchun talab tobora oshib bormoqda. Ikkinchidan, malaka oshirish va qayta tayyorlash jarayonlari muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, ko‘mir sanoatida ishlayotgan ishchilarni birdaniga ishsiz qoldirish emas, balki ularni qayta tayyorlab, yangi yashil sohalarda ishlash imkoniyatini yaratish zarur. Bu “adolatli o‘tish” tamoyilining mazmunini tashkil etadi. Uchinchidan, O‘zbekistonning “2030 strategiyasi” doirasida yashil iqtisodiyotning asosiy yo‘nalishlari belgilangan: qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish, chiqindilarni qayta ishlash tizimini modernizatsiya qilish, ekologik transportni joriy etish, suv resurslarini tejash, ekologik turizmni rivojlantirish va aholining ekologik ongini oshirish. To‘rtinchidan, xalqaro tajribalar ta’limning hal qiluvchi rolini isbotlab bermoqda. Masalan, Germaniyada universitetlarda “barqaror rivojlanish” fanlari keng joriy qilingan, Yaponiyada maktab dasturlarida ekologiya alohida o‘rin olgan, Janubiy Koreyada esa davlat siyosati yoshlarni yashil texnologiyalar sohasiga yo‘naltirmoqda. Bu misollar O‘zbekiston uchun ham muhimdir. Shunday qilib, tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, yashil iqtisodiyotning muvaffaqiyati bevosita ta’lim tizimiga bog‘liq.

Tahlil va muhokama. Yashil iqtisodiyot g‘oyasini tahlil qilar ekanmiz, uning asosiy mazmuni shundaki, iqtisodiy taraqqiyot faqat moddiy ko‘rsatkichlar bilan emas, balki inson hayoti sifati bilan ham o‘lchanishi kerak. Shu nuqtai nazardan, Tim Jacksonning “o‘sish

afsonasi” haqidagi g‘oyalari chuqur falsafiy va amaliy ahamiyatga ega. U shuni ko‘rsatadiki, insoniyat doimo ishlab chiqarishni oshirishga intilib kelgan, ammo bu jarayon ekologik inqirozlarni kuchaytirgan. Agar bu model davom etsa, insoniyat kelajak avlodni xavf ostiga qo‘yadi. Shunday ekan, yashil iqtisodiyot o‘z mohiyatiga ko‘ra “o‘sishdan tashqaridagi farovonlik” g‘oyasiga asoslanadi. Bu farovonlik tushunchasi faqat pul va iste’mol bilan cheklanmaydi, balki sof havo, toza suv, tinch muhit, ijtimoiy barqarorlik va ma’naviy qoniqishni ham o‘z ichiga oladi. Ta’lim bu jarayonda eng muhim vositadir. Chunki iqtisodiy modelni o‘zgartirish uchun avvalo insonlarning ongini o‘zgartirish kerak. Insonlar ekologik qadriyatlarga amal qilsa, yashil iqtisodiyot tabiiy jarayonga aylanadi. Agar odamlar ekologik ongdan yiroq bo‘lsa, eng ilg‘or texnologiyalar ham natija bermaydi. Shu sababli ta’lim yashil iqtisodiyotning yuragi hisoblanadi. Germaniya tajribasini olaylik. U yerda “Energiewende” dasturi orqali qayta tiklanuvchi energiya manbalariga o‘tish katta sur’atlar bilan amalga oshirilmoqda. Ammo bu jarayon faqat texnologiyalar evaziga emas, balki ta’lim orqali amalga oshmoqda. Maktablarda ekologiya darslari keng yo‘lga qo‘yilgan, universitetlarda “barqaror rivojlanish” bo‘yicha maxsus kurslar tashkil qilingan. Natijada jamiyat ekologik ongli bo‘lib, energiya tizimida o‘zgarishlarni qo‘llab-quvvatlamoqda. Yaponiyada esa ekologik muammolarni bolalarga kichik yoshdan o‘rgatish an’anaga aylangan. Masalan, “eko-maktablar” dasturi orqali o‘quvchilar chiqindilarni ajratishni, suvni tejashni, energiyani samarali ishlatishni bolaligidan o‘rganishadi. Bu yondashuv yosh avlod ongida ekologik qadriyatlarni shakllantiradi. Janubiy Koreyada “yashil texnologiyalar universitetlari” tashkil etilib, yosh mutaxassislar yangi kasblarga tayyorlanmoqda. Bu tajribalar shuni ko‘rsatadiki, ta’lim yashil iqtisodiyotga o‘tishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. O‘zbekiston misolida ham bu masala dolzarbdir. Bugungi kunda mamlakatimizda ekologik muammolar ko‘p. Aral fojiasi mintaqa hayotini izdan chiqargan. Havoning ifloslanishi, chiqindilar muammosi, suv resurslarining kamayishi, energiya tanqisligi – bularning barchasi yashil iqtisodiyotga o‘tishni talab qilmoqda. Lekin bu jarayonning muvaffaqiyati ta’lim tizimiga bog‘liq. Maktablarda ekologiya fanini kuchaytirish, universitetlarda “yashil iqtisodiyot”, “barqaror rivojlanish” kabi kurslarni joriy etish, yoshlarni amaliy loyihalarga jalb qilish zarur. Misol uchun, talabalar ekologik startaplarda qatnashsa, ular nafaqat nazariy bilim oladi, balki amaliy ko‘nikma ham hosil qiladi. Bu jarayon yoshlarning tashabbuskor bo‘lishini ta’minlaydi. Bundan tashqari, malaka oshirish masalasi ham dolzarb. O‘zbekiston sanoatida ko‘plab eski sohalarda ishlovchilar mavjud. Masalan, ko‘mir sanoati yoki an’anaviy energetika sohalarida ishlayotgan ishchilarni birdaniga ishsiz qoldirish mumkin emas. Ularni qayta tayyorlab, yangi yashil sohalarda ishlash imkonini yaratish kerak. Bu “adolatli o‘tish” tamoyilining mohiyatidir. Ta’lim tizimi esa bu jarayonning asosiy vositasi hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, O‘zbekistonning “2030 strategiyasi” to‘g‘ri yo‘nalishni belgilagan. Unda qayta tiklanuvchi energiya, chiqindilarni qayta ishlash, yashil transport, ekologik turizm kabi sohalar rivojlanishi ko‘zda tutilgan. Lekin strategiyaning muvaffaqiyati yosh avlodni tayyorlashga, ularning ekologik ongini rivojlantirishga bog‘liq bo‘ladi. Yashil iqtisodiyotning muhokamasida yana bir muhim jihat – qadriyatlar masalasidir. Chunki bu nafaqat iqtisodiy, balki ma’naviy inqilobdir. Agar inson tabiatni faqat resurs sifatida ko‘rsa, u hech qachon yashil iqtisodiyot tamoyillariga amal qilmaydi. Agar inson tabiatni o‘zining hayotiy hamrohi sifatida ko‘rsa, u ekologik qadriyatlarga amal qiladi.

Shunday qilib, yashil iqtisodiyotning markazida inson qadriyatlari turadi. Bu qadriyatlarni shakllantirish esa ta’lim tizimi zimmasidagi eng muhim vazifa hisoblanadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, yashil iqtisodiyot nafaqat yangi iqtisodiy model, balki jamiyatning yangi qadriyatlar tizimidir. Uning muvaffaqiyati texnologiyalarga emas, balki inson ongiga, ta’lim tizimiga bog‘liqdir. Tim Jacksonning “Prosperity without Growth” asari nazariy asoslarni beradi, XMTning “Green Jobs Training Guidebook” qo‘llanmasi amaliy jihatlarni ko‘rsatadi, Germaniya, Yaponiya, Janubiy Koreya tajribalari esa ta’limning hal qiluvchi rolini isbotlaydi. O‘zbekistonning “2030 strategiyasi” ham yashil iqtisodiyotga o‘tishni milliy maqsad sifatida belgilagan. Endi vazifa bu strategiyani amalga oshirishda ta’lim tizimini kuchaytirishdir. Agar ta’lim ekologik ongni shakllantirsa, yoshlarni yangi kasblarga tayyorlasa, ularni mas’uliyatli fuqaro sifatida tarbiyalasa, yashil iqtisodiyot real hayotga aylanadi. Aks holda, yashil iqtisodiyot shunchaki shior bo‘lib qoladi. Shunday ekan, zamonaviy ta’lim yashil iqtisodiyotning yuragi, poydevori va kelajagidir. Yashil iqtisodiyot va ta’lim bir-biridan ajralmasdir. Ta’limsiz yashil iqtisodiyot bo‘lmaydi, yashil iqtisodiyotsiz esa kelajak barqaror bo‘lmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Jackson, T. Prosperity without Growth: Economics for a Finite Planet. London: Sustainable Development Commission, 2009.
2. International Labour Organization (ILO). Green Jobs Training Guidebook. Geneva: ILO, 2011.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 30-yanvardagi PF-16-son Farmoni. O‘zbekiston-2030 strategiyasi. https://lex.uz/docs/-7477505
4. Wikipedia. “Yashil iqtisodiyot.” Uzbek Wikipedia. https://uz.wikipedia.org/wiki/Yashil_iqtisodiyot
5. Wikipedia. “Barqaror rivojlanish.” Uzbek Wikipedia. https://uz.wikipedia.org/wiki/Barqaror_rivojlanish
6. Daly, H. Steady-State Economics. Washington, D.C.: Island Press, 1991.
7. Brundtland Commission. Our Common Future. United Nations, 1987.